

Suvremene obitelji

Crnković, Ana Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:747603>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

ANA MARIJA CRNKOVIĆ
ZAVRŠNI RAD

SUVREMENE OBITELJI

Zagreb, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
ZAGREB

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ana Marija Crnković

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Suvremene obitelji

MENTOR: dr. sc. Adrijana Višnjić Jevtić, predavač

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
UVOD.....	3
1. OBITELJ	5
1.1. Obitelj kroz povijest.....	7
1.2. Funkcije obitelji.....	10
1.3. Tipologija obitelji	11
2. TRADICIONALNE NASUPROT SUVREMENIM VRSTAMA OBITELJI	14
2.1. Tradicionalne obitelji	14
2.2. Suvremene obitelji.....	16
2.2.1. Razlozi nastajanja suvremenih obitelji	19
2.2.2. Oblici suvremenih obitelji	22
3. IZAZOVI SUVREMENIH OBITELJI	28
3.1. Jednoroditeljske – patrifokalne obitelji.....	28
3.1.1. Izazovi patrifokalnih obitelji	29
3.1.2. Utjecaj na dijete.....	31
3.1.3. Odnos društva i podrška patrifokalne obiteljima	33
3.2. Obitelji istospolnih zajednica	35
3.2.1. Putovi do roditeljstva.....	36
3.2.2. Izazovi istospolnih zajednica	38
3.2.3. Obiteljski odnosi u istospolnim zajednicama	39
ZAKLJUČAK.....	41
LITERATURA.....	42

SAŽETAK

Obitelj je organizirani sustav odnosa u kojem sudjeluje više članova vezanih srodstvom, a čije je ponašanje i međudjelovanje u stalnoj međuzavisnosti. Obitelj je također zajednica koja se mijenja u skladu sa promjenama koje su vezane uz globalizaciju, urbanizaciju, migracije, te uz miješanje kultura unutar jedne države. Cilj ovog rada je prikazati na koji način su se obitelji s vremenom promijenile, te koje su nove vrste obitelji nastale. Svrha završnog rada je približiti svaku od suvremenih obitelji, te bolje upoznati njihove karakteristike i njihovu obiteljsku kulturu, te kroz to pokušati odgovoriti na probleme i izazove sa kojima se susreću. Oblici obitelji koji su nastali kao odgovor na situaciju u svijetu su: jednoroditeljske obitelji, obitelji u kojima je samo jedan roditelj biološki, rekonstruirane obitelji, samačke obitelji, izvanbračne zajednice, obitelji u kojima jedan roditelj radi posla, duže boravi izvan mjesta stanovanja, kalendarske obitelji, posvojiteljske i udomiteljske obitelji, te obitelji istospolnih zajednica i surogat obitelji. Osobito se ističu dva oblika suvremenih obitelji koji imaju najviše problema sa kojima se suočavaju, a isto tako i najmanju podršku od strane društva. To su jednoroditeljske – patrifokalne obitelji, te obitelji istospolnih zajednica. Postojanje razlika između struktura i odnosa unutar tih obitelji zapravo je samo odraz različitosti svake osobe i njezine osobnosti, sposobnosti, crta ličnosti i načina izražavanja vlastitih emocija. Svatko u svoju obitelj unosi dio sebe, te se u tom slučaju nikako ne može govoriti da je i jedna obitelj jednaka i da ima jednake karakteristike. Različitost je to što svakoga određuje kao osobu i ono po čemu je on jedinstven, a poštivanje tih različitosti glavni je zadatak suvremenog društva.

Ključne riječi: tradicionalne obitelji; globalizacija; jednoroditeljske obitelji; istospolne zajednice.

SUMMARY

The family is an organized relationship system involving more members of the relationship, whose behavior and interaction are in permanent interdependence. The family is also a community that changes in line with the changes that are related to globalization, urbanization, migration, and mixing cultures within one country. The aim of this paper is to show how families have changed over time, and what new types of families have emerged. The purpose of the paper is to get closer to each of the modern families, to better understand their characteristics and their family culture, and to try to respond to the problems and challenges they face. Forms of families that have emerged in response to the situation in the world are: single-parent families, families with only one parent biologically, reconstructed families, single family, extramarital communities, families in which one parent works longer staying outside the housing, adoptive and foster families, and families of same-sex communities and surrogate family. Particularly highlights are two forms of contemporary families that have the greatest problems they face, and also the least support from society. These are father single-parent families, and families of same-sex communities. The difference between the structure and the relationship within these families is in fact only a reflection of the diversity of each person and its personality, ability, personality trait, and ways of expressing one's own emotions. Everyone gets into their family part of themselves, and in that case, one can not say that a family is equal and has the same characteristics. Diversity is what everyone determines as a person and what is unique to him, and respect for these differences is the main task of modern society.

Keywords: Traditional Families; globalization; single parent families; same-sex community.

UVOD

Nastajanje sve različitijih oblika suvremenih obitelji, te konstantnih promjena u strukturama, odnosima i načinima komunikacije unutar obitelji, razlog su atraktivnosti i aktualnosti ove teme. Mijenjanjem gospodarske situacije u svijetu, mijenja se i društvo, te njegove karakteristike, vjerovanja i pogledi na svijet. Kroz promjene u društvu, mijenja se i obitelj, primarna i najvažnija zajednica u svijetu. Stvaraju se bitne razlike između tradicionalnih i suvremenih oblika obitelji, koje su danas sve učestalije i sve više dolaze do izražaja. Zbog toga će kroz rad biti objašnjene sve karakteristike koje se vežu uz tradiciju i tradicionalne obitelji, te one karakteristike koje se vežu uz oblike modernih, suvremenih obitelji. U suvremene oblike obitelji ubrajaju se: jednoroditeljske obitelji, obitelji u kojima je samo jedan roditelj biološki, rekonstruirane obitelji, samačke obitelji, izvanbračne zajednice, obitelji u kojima jedan roditelj radi posla, duže boravi izvan mjesta stanovanja, kalendarske obitelji, posvojiteljske i udomiteljske obitelji, te obitelji istospolnih zajednica i surogat obitelji. Iako postoje određene razlike, sve obitelji se danas susreću sa mnogim poteškoćama i izazovima. Obitelji koje su posebno ugrožene i koje imaju najtežu zadaću, unatoč svojim razlikama i potrebama, su jednoroditeljske patrifokalne obitelji, te obitelji istospolnih zajednica. Ove dvije vrste obitelji i njihove karakteristike dobile su posebno mjesto u ovom radu, te su njihove prepreke i izazovi detaljno pojašnjeni.

Završni rad sastoji se od uvoda u kojem su navedene glavni aktualni problemi završnog rada, te su navedeni dijelovi od kojih se rad sastoji. U prvom poglavlju navedene su definicije obitelji općenito, povijest nastajanja obitelji, univerzalne funkcije obitelji, te tipologija obitelji. Drugo poglavlje se odnosi na razlike između tradicionalnih i suvremenih obitelji. U ovom poglavlju navedene su karakteristike jednih i drugih oblika obitelji, te su kod suvremenih obitelji, detaljno razrađeni razlozi nastajanja takvih obitelji, te sama njihova podjela i karakteristike od svake. Treće poglavlje podijeljeno je na izazove jednoroditeljskih patrifokalne obitelji, te na izazove obitelji istospolnih zajednica. Oba oblika obitelji su definirana, navedeni su razlozi i načini njihova nastanka, izazovi s kojima se svakodnevno susreću, i

kakav oni utjecaj imaju na odnose unutar obitelji, te na dijete. Na kraju rada nalazi se zaključak u kojem je sumiran cijeli smisao rada, te je navedeno osobno mišljenje.

1. OBITELJ

U svijetu u kojem se svakodnevno događaju promjene, od ekonomskih, političkih, do kulturnih i socijalnih, teško je danas sa sigurnošću definirati što je to obitelj. Za nju neki autori navode kako je to „primarna zajednica čija je zadaća osigurati rast i razvoj djeteta.“ (Stevanović, 2000., str. 105.). Također se navodi da je: „Zajednica osoba, najmanja društvena stanica i kao takva temelj za život svakog društva, te se smatra da se utemeljuje na zajedničkom životu krvnim srodstvom povezanih osoba, najčešće roditelja i djece, a mogu postojati i drugi članovi“ (Vukasović, 1994., str. 14). Stevanović (2000., str. 135) objašnjava da je: „Obitelj društvena skupina koju karakterizira zajedničko prebivanje, ekonomska suradnja i razmnažanje. Uključuje oba spola, od kojih najmanje dvoje održavaju društveno odobrenu spolnu vezu, i jedno ili više djece, vlastite ili usvojene, od tih odraslih koji spolno kohabitiraju.“ U suvremenom svijetu postoji više različitih obiteljskih struktura što se očituje u definiciji: „Obitelj je organizirani sustav odnosa u kojem sudjeluje više članova vezanih srodstvom, a čije je ponašanje i međudjelovanje u stalnoj međuzavisnosti“ (Delač Hrupelj, Miljković; Lugomer Armano, 2000., str. 1). Ova definicija upućuje na to da je obitelj svaka ona zajednica u kojoj živi najmanje dvoje ljudi, koji ne moraju biti povezani isključivo krvnim srodstvom, ali u njoj mora postojati nekakva emocionalna povezanost, nekakva međuovisnost na bilo kojoj razini.

Obitelj kao zajednica postoji od kada postoji i ljudski rod i izložena je konstantnim promjenama. S obzirom na to kako se društvo i okolina mijenja, tako se i sama zajednica tome prilagođava. U procesu promjena, promijenili su se odnosi unutar obitelji, promijenila se struktura, komunikacija i organizacija obiteljskog života. Obitelji su sve više od tradicionalnih, patrijarhalnih, postale suvremene, demokratske obitelji. Iako se svaka obitelj razlikuje po svojim karakteristikama, svojoj dinamici - koja se odnosi na bio - socijalne i društveno kulturne elemente koji ju karakteriziraju, te po klimi koja se odnosi na sve odnose koji određuju tu obitelj, svaka obitelj ista je po jednoj stvari, a to je da je njezin glavni zadatak osigurati optimalan razvoj pojedinca, te se usmjeriti na stvaranje uvjeta za taj razvoj (Stevanović, 2000.). U obiteljskim zajednicama svi prolaze kroz neke razvojne

proces, koji utječu na stvaranje i razvijanje osnovnih ljudskih osobina čovjeka, što je uz osiguravanje fizičkog opstanka, jedna od glavnih funkcija obitelji. Kako bi čovjek mogao razviti te osobine, on mora proći kroz tri razvojna procesa, a to su socijalizacija, individualizacija i kulturalizacija. U vidu socijalizacije, članovi obitelji usvajaju obiteljske i društveno korisne obrasce ponašanja, što im omogućuje da postanu ravnopravni pojedinci u manjim i većim skupinama, te isto tako i u društvu općenito (Stevanović, 2000). Razvoj socijalizacije započinje u ranom djetinjstvu, a traje kroz čitavi život. Odnosi se na sve one oblike ponašanja, na komunikacijske elemente, na sposobnosti i navike koje će se kroz život samo još dodatno nadograđivati i stvarati svoj vlastiti utjecaj na okolinu. Nakon što se kod osobe razvije socijalizacija, ključno je da ostvari i shvati samoga sebe. To je proces individualizacije. Iako je obitelj zajednica u kojoj svi međusobno surađuju i postoje kao jedna cjelina, svaka osoba unutar te cjeline mora imati mogućnost razviti sebe kao osobu. Razvitkom samoga sebe, osoba utječe na razvoj svoje zajednice, te na razvoj okoline koja ga okružuje. Svaka osoba prvotno postoji individualno sama za sebe, sa svojim vlastitim osobinama, mišljenjima, stavovima, sposobnostima, znanjima i vrijednostima. Nakon što je osoba ostvarila sebe, može se reći da može biti punopravni sudionik u obiteljskoj zajednici, te isto tako i u društvu općenito. Posljednji razvojni proces kroz koji osoba prolazi unutar obitelji je kulturalizacija. Ona se odnosi na shvaćanje i prihvaćanje kulture u kojoj osoba živi i djeluje. Kulturalizacija se odnosi na sve one sastavnice kulture koje sačinjavaju jedno društvo, zakone, moral, religiju, umjetnost, običaje i vrijednosti. Svaka obitelj prenosi kulturološke sastavnice dalje na druge osobe koje se nalaze u toj zajednici, a na ostalim članovima je da te sastavnice prihvate ili se odluče za neke druge kulturne oblike i vrijednosti. Razvitkom sebe kroz te procese, razvitkom sebe kao dijela zajednice, dijela obitelji, razvija se i nešto što je ključan preduvjet za postajanje obitelji.

Da bi bilo koja obitelj mogla egzistirati, bila to suvremena ili tradicionalna, mora postojati ljubav koja veže osobe koje su unutar te zajednice. Osobito u današnje vrijeme ljudi biraju biti sa osobama do kojih im je stalo, osobama koje vole i za koje bi dali sve. Majke i očevi jedni prvotno jedni za druge, a zatim i za svoje

dijete/djecu, supružnici jedni za druge, osobe koje su u vezama bilo kojeg oblika. Sve ove zajednice koje se danas smatraju obiteljima sadrže ljubav. Ljubav je aktivnost, koja označava ostajanje, a ne samo zaljubljivanje, ona se odnosi na davanje, a ne na primanje (Stevanović, 2000.). Ljubav kao takva samo je jedan od segmenata koji su bitni za održavanje skladne, emocionalno tople i sigurne zajednice koja će biti u stanju i mogućnosti pružiti podršku za rast i razvoj svakom članu obitelji.

1.1. Obitelj kroz povijest

Postojanje obitelji kao zajednice seže u same početke postojanja ljudskoga roda. Ne postoji točni dokaz u kojem vremenu je stvarno nastala prva obitelj, no njezino se postojanje spominje već na samom početku Biblije. Mnogi povjesničari tvrde kako se obitelj i porodica kao takve originalna ljudska tvorevina, koja se smatra univerzalnom, jer postoji u cijelom svijetu, u najrazličitijim oblicima. Svi narodi koji danas postoje i svi oni izumrli narodi kroz svoje postojanje imali su tu zajednicu koja je od početka do danas imala istu ulogu, te se zbog toga za čovjeka može reći da je on obiteljsko biće. Kroz povijest su se protezali različiti oblici i različite strukture obitelji, od onih u kojima je otac vodio glavnu riječ, do onih u kojima je to ipak radila majka, od monogamnih obitelji koja se sastojala od jednog muža i jedne žene, do poligamnih koje su se sastojale od jednog muža i više žena ili obrnuto. Postojale su i leviratska i sororatska obitelj. Leviratske obitelji su bile one u kojima je djever imao dužnost oženiti ženu svog umrlog brata, dok je sororatska obitelj ona u kojoj je udovac imao pravo oženiti sestru ili rođakinju svoje pokojne žene. Također su postojale i incestne obitelji u kojima su u brak stupali brat i sestra (Benvin, 1972.).

Iako se obitelj kao zajednica spominje od postanka ljudskoga roda, strukture obitelji počinju se prvi put spominjati u vrijeme Rima i stare Grčke. U Starogrčkoj obitelji otac je bio glava kuće, on je bio taj koji je raspolagao imetkom koji je ta obitelj posjedovala. On se smatrao gospodarom i žene i djece. Ipak žene su bile poštivane,

iako su uvijek bile povezane ili sa ocem ili mužem ili sinom, nikada se nisu udavale protiv svoje volje. U ovo doba obitelj se smatrala zajednicom roditelja, djece ali i robova. Kasnije u klasično doba, obiteljske vrijednosti i strukture su se mijenjale, otac je osim glavnog poglavara obitelji postajao i svećenik, te je obiteljska zajednica bila i kulturna i životna zajednica (Bernholc, 2011.). Žene su prvotno bile izgubila svoja prava, one se nisu ubrajale u građane, već ih se smatralo osobama bez prava o kojima se brine njihov vlasnik, bio to otac ili suprug, no u helenističko doba smatralo se da je za skladan brak i skladnu obitelj, potrebna upravo ravnopravnost muškarca i žene. Žena se smatrala vlastitom osobom koja ima svoje vrijednosti koje unosi u obitelj i to se trebalo poštovati. Mnogi filozofi izražavali su svoja mišljenja o vrijednostima i važnosti obitelji, no jedino je Aristotel u to vrijeme smatrao kako je obitelj takva zajednica bez koje društvo ne može postojati, niti se dalje razvijati, te je društvo bez obitelji nezamislivo.

U starom Rimu je otac smatran glavnim za sve, on je imao gotovo apsolutnu vlast nad svim ukućanima i nad svim odlukama koje se u toj zajednici donose. Odlučivao je o tome hoće li primiti novorođeno dijete u obitelj, ili će ga odbaciti, prodati ili ubiti (Wasson, 2016.). Iako mu je žena bila partnerica i smatrana je damom u domu, muž je imao pravo odbaciti je čak i bez valjanog razloga. Kasnije se kao i u Grčkoj strukture i vrijednosti mijenjaju, muškarci sve više odlaze trgovati i ratovati, a žene ostaju same kod kuće sa svojom djecom. Time se mijenja struktura, u obitelj se uvlači individualizam, te se svaka zajednica mijenja s obzirom na situacije u kojima se nalaze.

Glavni pokretač velikih promjena u društvu svakako je industrijska revolucija koja je u svim poljima uzdrmala i preokrenula svijet. S pojavom parnog stroja, kreće pokret industrijalizacije i tehnološkog napretka u cijelom svijetu koje se svakako odrazilo i na strukturu i kulturu obitelji. Mnoge obitelji preselile su se sa sela u gradove. Obitelji koje su bile sačinjene od nekoliko generacija koje žive ili u istoj kući, ili u kućama koje su u blizini jedne drugih, sada svoj boravak sele u velike gradove, gdje se razdvajaju jedni od drugih (Stevanović, 2000.). Ljudi žive na jednom kraju grada, a svoj posao obavljaju na nekom udaljenijem mjestu, te time

gube vrijeme koje je nekad prije bilo predviđeno za obitelj. Struktura obitelji mijenja svoj prvobitni izgled, te se sada sve svodi na dogovor između dvije mlade osobe koje same sebi kreiraju život i svoju vlastitu zajednicu. Smisao braka i obitelji postaje stvaranje iskrenih i istinskih međuljudskih zajednica, te se ojačavaju neke iskonske dimenzije, od među supružničkih odnosa, preko odnosa roditelja i djeteta, te do odnosa jednih obitelji prema drugim obiteljima. Stvaraju se male obitelji koje su sačinjene od roditelja i djece, gdje se na djecu ne gleda više kao na proizvodno dobro ili na radnu snagu, već se na njih gleda kao na glavnog „potrošača“ u toj zajednici. Obogaćenje, počašćenje roditelja i neprocjenjivo blago postaje i ostaje glavna karakteristika djeteta u obitelji.

Iako je u vrijeme Rima i Grčke, otac bio glavni donositelj svih odluka, u suvremenoj obitelji se to itekako mijenja. U nekim obiteljima još uvijek se može reći da je otac glavni za neke stvari, no on ne odlučuje o sudbinama ostalih članova obitelji, već sudjeluje, te im omogućuje donošenje vlastitih odluka, predstavljanjem vlastitih individualnih vrijednosti. Kod svih članova raste osobna svijest ličnosti, te se sve više nameće osobna sloboda. Industrijska revolucija donijela je i razlike u podjelama poslova. Činjenica da su prije muškarci bili ti koji su bili hranitelji obitelji, a žene one koje su se brinule za kućanstvo i djecu, uvelike se promijenila. Žene postaju sve više emancipirane, te postaju ravnopravni hranitelji u obitelji. Sredinom 19.st. uvodi se obvezno obrazovanje za svu djecu, te se odgoj i obrazovanje jednim dijelom seli u ustanove. Na djecu utječu školovani učitelji i nastavnici koji osim što prenose znanje, prenose i odgojne metode. Sve ove velike promjene koje je donjela industrijska revolucija odrazile su se na samu strukturu obitelji, na sve odnose unutar članova obitelji, na organizaciju života, te na komunikaciju. Od jednog tradicionalno uređenog kontinuuma, došlo je do stvaranja velikih nepoznanica i izazova kojima su se obitelji morale prilagoditi, te naučiti živjeti u skladu sa time (Benveniste, 1972.).

1.2. Funkcije obitelji

Prilikom nastanka, svaka obitelj prirodnim tokom, svjesno i nesvjesno prihvaća neke funkcije i zadaće kojima obogaćuje samu sebe, ali i društvo u okolini. Prema Halarambosu i Holbornu (2002.) postoje četiri funkcije obitelji. Osnovne funkcije su seksualna, reproduktivna, odgojna i ekonomska.

1. Seksualna funkcija odnosi se na spolnu aktivnost članova obitelji, tj. roditelja ili parova. Postoje određene zajednice u kojima se seksualna funkcija odnosi samo na funkciju unutar bračne zajednice, dok drugo smatraju nedopustivim. Smatra se kako spolni nagon, te njegovo zadovoljavanje, ne samo da učvršćuje obitelj kao zajednicu, nego pridonosi cijeloj društvenoj zajednici (Halambros, Holborn, 2002.).
2. Reprodukivna funkcija označava da je obitelj zajednica u kojoj nastaje potomstvo, te time osigurava kontinuitet produženja ljudske vrste, civilizacije i kulture (Stevanović, 2000., str. 208). Iako je u početku nastajanja obitelji ovo bio glavni cilj i glavna funkcija, danas se ova funkcija smatra posljedicom spajanja dviju osoba, dok se sama priroda pobrinula da to utječe na stvaranje novoga života i produljenja ljudskog postojanja.
3. Odgojna funkcija obitelji utječe na stvaranje djetetovih prvih iskustava, percepcija, znanja, navika i sposobnosti. Uz pomoć svoje obitelji, dijete započinje formiranje sebe samoga, ono nauči svoje prve korake, nauči svoju prvu riječ, uspostavlja svoje prve kontakte, upoznaje kulturu u kojoj odraste, te njezine običaje (Vukasović, 1994.). Dijete pomoću svojih modela, svoje obitelji uči sve ono što mu je važno u životu, uči kako postati osoba koja će moći sudjelovati u društvu u kojem će kasnije živjeti i stvarati svoje zajednice. Dijete uz pomoć svoje obitelji dobiva podršku, i pomoć. Ono dobiva poticaj za daljnji razvitak. Obiteljsko odgojno djelovanje ima jako snažan utjecaj iz razloga što je to povezana zajednica, sa zajedničkim težnjama i nastojanjima, moralnim shvaćanjima, uvjerenjima i vrijednosnim opredjeljenjima. Zajednica sa izrazitom intimnom i emocionalnom

povezanošću, sa ljubavlju i bliskošću, sa međusobnom ovisnošću i spontanom prihvatanju dužnosti i odgovornosti. Svi ovi elementi sastavni su dio odgojne funkcije, te u niti jednoj drugoj zajednici ne postoji ovoliko neposredna i snažna povezanost kao u obitelji, što time obitelj čini i najvažnijom i najodgovornijom za djetetov odgoj.

4. Ekonomska uloga odnosi se na ekonomsko osiguranje egzistencije obitelji, tj. na težnju obitelji da osigura i zadovolji sve egzistencijalne potrebe članova svoje obitelji. Kroz ulogu koju ovdje obnašaju roditelji bitno je i uključivanje djeteta u svakodnevne poslove vezane uz novac i u zarađivanje i adekvatno raspoređivanje svih novčanih sredstava kojima se raspolaže. Sa djecom je vrlo bitno razgovarati o novcu i o njegovoj ulozi u životu, što se sve s njime radi, čemu služi, te koje sve obaveze postoje vezano uz njega (Stevanović, 2000.). No svakako važnije je djecu upoznati sa radom i njegovom vrijednošću. Sa time uvodimo djecu i u važnost školovanja i stjecanja znanja, koja su preduvjet za kasnije zaposlenje. Već u ranoj dobi obitelj može utjecati na stvaranje pozitivnih gospodarskih navika, te na djetetovo racionalno raspoređivanje novaca. Dijete se kroz upoznavanje s radom, već u toj mlađoj dobi voli igrati i glumiti da radi, da nešto prodaje, da raspolaže s novcem, te se uživljava u razna zanimanja. Time ono stvara podlogu za kasnije u životu, te je ovdje ključna uloga roditelja koji će znati usmjeriti dijete u pravom smjeru, te stvoriti za njega prave radne navike. Uloga roditelja je da djetetu približe pojam rada i upravljanja s novcem, te da dijete nauči cijeniti i poštivati svako zanimanje.

1.3. Tipologija obitelji

Strukturalno gledajući u današnje vrijeme postoje različiti oblici obitelji, od obitelji sa djecom, obitelji bez djece, jednoroditeljskih obitelji, te se nikako ne može govoriti o obitelji kao o jedinstvenom modelu. Svaka takva zajednica ima neka svoja obilježja i neke svoje razlike, no generalno gledajući postoje dvije velike podjele obitelji. Prema Vukasoviću (1994.) obitelji se mogu podijeliti na potpune i na ne potpune obitelji, pri čemu se one razlikuju prema tome sudjeluje li u odgoju djece

samo jedan roditelj ili oba. U potpune obitelji ubrajaju se one koje sačinjavaju oba roditelja i djeca koja žive u zajedničkom domaćinstvu (Stevanović, 2000.). Ova vrsta obitelji postoji sve dok jedno od djece ne napusti svoj dom i dok ne osnuje svoju obitelj, te dok ne stvori svoju novu potpunu obitelj.

Sa druge strane nepotpune obitelji su one u kojima je samo jedan od roditelja uvijek prisutan u životu djeteta. Ovakve vrste obitelji nastaju u slučaju smrti jednog od roditelja, u slučaju rastave braka ili u slučaju da jedan od roditelja odluči napustiti dom u kojem su svi zajedno živjeli. Ovakve vrste obitelji smatraju se negativnim ozračjem u kojem dijete odrasta, osobito ako je ona nastala zbog sukoba roditelja. Zbog svojih osobnih reakcija i osjećaja, roditelji često znaju zanemarivati djecu, te nisu u stanju uspostaviti normalne kontakte i komunikaciju sa svojom djecom. Zbog obitelji u kojoj su česte svađe i prepirke roditelja, djeca najčešće osjećaju velike posljedice, od slabijeg uspjeha u školi, arogantnog i nekulturnog ponašanja, narušavanje reda i normalnih odnosa, moralnih normi, asocijalnog ponašanja, negativnog odnosa prema radu, obvezama i dužnostima, maloljetničko prijestupništvo (Vukasović, 1994.). Osim podjele obitelji koju navodi Vukasović, poznata je i podjela na nuklearne i proširene obitelji koju navodi Golubović (1981.). Nuklearne ili jezgrovna obitelj je ona koja sačinjava nuklearnu jezgru koja se sastoji od roditelja i djeteta i koja se smatra potpunom obitelji, te ona koja je sačinjena od samo dva supružnika koja se smatra nepotpunom obitelji. Nuklearna obitelj je dvogeneracijska obitelj koja živi u jednom kućanstvu, te u kojoj postoji osjećaj pripadnosti i intimnosti. Trogeneracijske ili u nekim slučajevima četverogeneracijske obitelji su proširene obitelji. One označavaju porodičnu jezgru koja je proširena drugim srođnicima koji žive kao cjelina (Stevanović, 2000.). U jednoj zajednici tako mogu živjeti roditelji, djeca, bake i djedovi, ili roditelji sa oženjenim sinom ili udanom kćerkom i njihovom djecom i sl. Iako su upravo one prave tradicionalne obitelji bile proširene i sastavljene od puno članova, današnje obitelji su one koje su nuklearne, sačinjene od bračnih partnera koji ili nemaju djece ili ne teže većem broju djece. Doba u kojem danas obitelji žive, vremenski i gospodarski ne omogućavaju obiteljima da imaju veći broj djece. Također bračni partneri su danas više okrenuti ostvarivanju svojih ciljeva i svojih postignuća, što im

također onemogućava stvaranje velikih obitelji. Upravo zbog tih razloga nastale su mnoge suvremene vrste obitelji koje svojom strukturom i obilježjima pokušavaju odgovoriti užurbanoj svakodnevici.

2. TRADICIONALNE NASUPROT SUVREMENIM VRSTAMA OBITELJI

Nakon što je obitelj stoljećima bila institucija u kojoj se prenosila tradicija i sve njezine vrijednosti, danas se obitelj našla u sociokulturnom kontekstu koji sve više postaje ravnodušan i neutralan prema tim vrijednostima (Nimac, 2010.). Danas dolazi do problema pri shvaćanju značenja same obitelji kao takve, te do još većeg problema pri shvaćanju i prenošenju vrednota, što se smatra glavnom karakteristikom tradicionalnih obitelji. Jull (2011.) navodi kako temeljne vrijednosti koje su osiguravale osnove obiteljskog života prolaze kroz razdoblje promjena i preobrazbe, što u mnogim društvima traje već gotovo dva stoljeća. Promjena se ne odnosi samo na strukture obitelji, već na same odnose i komunikaciju unutar tih zajednica. I dalje postoji velika razlika između tradicionalnih i ovih suvremenih vrsta obitelji, gdje dio ljudi i dalje pokušava održavati obitelji na razinama i stavovima kakve oduvijek poznaju, dok sa druge strane ljudi isprobavaju neke nove i drugačije načine života unutar jednog društva.

2.1. Tradicionalne obitelji

„Obitelj je stoljećima postojala kao struktura moći u kojoj je muškarac imao apsolutnu moć nad ženom, a odrasli nad djecom i to u pogledu svih društvenih, političkih i psiholoških aspekata života“ (Jull, 2011., str. 21). U ovakvim zajednicama podrazumijevalo se da muškarac vodi glavnu riječ u kući, te je cjelokupni brak ovisio o tome koliko je žena spremna dati svoga truda i svojega vremena da sebe i cijeli svoj život podredi svom mužu. Glavna zadaća života u obitelji i odgoja bila usmjerena na uklapanje djeteta u tradiciju, gdje je dijete postojalo kako bi bilo poslušno i kako bi se prilagođavalo i kako bi učilo i radilo za kasniju pomoć svojoj obitelji. Ono čemu se težilo, bilo je naučiti djecu da poštuju moć, autoritet i upotrebu sile, ali ne i druga ljudska bića (Jull, 2011.). Osim ove definicije spominje se i ona koja navodi da je tradicionalna obitelj, proširena obitelj sa puno

djece i koja uključuje međugeneracijske odnosa više generacija pod istim krovom. U takvim obiteljima morale su postojati neke podjele uloga u kojima se smatralo da je muškarac taj koji je glavni voditelj te zajednice, dok su žene bile te koje su bile podčinjene. U tradicionalnim obitelji bilo je jasno kako mora postojati zajedničko pojavljivanje u javnosti, kako mora postojati žrtvovanje jedan za drugoga, te kako mora postojati apsolutna vjernost (Nimac, 2010.). Svako nepoštovanje bilo je kažnjavano, i to uobičajeno tjelesnim nasiljem, te verbalnim sukobom, no za te sukobe se nije smjelo znati izvan ta „četiri zida“ u kojima se to dogodilo.

Sve ove karakteristike dio su načina života tradicionalnih obitelji, no ovdje treba spomenuti i glavnu odliku ovakvih obitelji, a to je prenošenje tradicije sa generacije na generaciju. Ovo je obilježje označavalo prenošenje obiteljske kulture, tradicije na djecu. Svaka tradicionalna obitelj imala je zajedničke obiteljske predaje, vjerovanja, simbole, i druge nematerijalne elemente koji su još dodatno učvršćivali vezu između članova tih obitelji. Niti u to doba, kao i danas, nisu sve obitelji bile jednake, zapravo sve su se razlikovale po svojim osobnim situacijama, osobnim stavovima i odnosima, nisu sve obitelji bile toliko strogo okrenute tradiciji, i nije u svakoj obitelji sve bilo okrenuto samo hijerarhijskim položajima i tome tko je onaj koji odlučuje o svemu. Postojale su i one obitelji u kojima je postojala ljubav i međusobno poštovanje i uvažavanje, u kojima žene i djeca nisu postavljene u lošiji položaj od muža, već su svi djelovali zajedno kao prava mala zajednica.

Sa godinama različitih promjena, termin tradicija kao i tradicionalne obitelji mijenjale su svoj oblik, osobito u odnosima unutar obitelji. Strogoća, narušeni odnosi, hijerarhija, te nasilje i kažnjavanje postajale su stvar prošlosti. Tradicionalne obitelji postajale su one kojima je jedini zadatak bio prenošenje osobnih vrijednosti, te približavanje svojim korijenima i prenošenje pravih kulturnih tradicija. Kako su žene, dvadesetih godina 20. stoljeća, počele zahtijevati da ih se uvažava kao ljudska, društvena i politička bića, te kako su dobivale sve veća prava i postajale sve ravnopravnije sa muškarcima, tako se i odnos unutar obitelji mijenjao (Stevanović, 2000.). Žene su počele raditi prave poslove, te nisu bile u mogućnosti više na jednako požrtvovan način raditi kod kuće i odgajati djecu. Također nisu više

dozvoljavale da se na jednak način odnosi prema njima, već su smatrale kako i one imaju svoja prava i uvidjele su kako nisu muškarci više superiorni, te da su i one punopravni član obitelji i imaju mogućnost odlučivati o stvarima u kojima je nekad muškarac bio jedini glavni i odgovorni.

Društvene situacije promijenile su same strukture obitelji ali i njihove svakodnevne živote. Iako su tradicionalne obitelji s vremenom postajale manje prihvaćene od strane društva, neki ljudi i dalje žive upravo u takvim zajednicama, gdje su tradicija i njezino prihvaćanje i prenošenje sastavni dio njihova života. Sa dolaskom ekonomskih, gospodarskih i kulturalnih promjena, sve manje ljudi je u mogućnosti živjeti u takvim zajednicama, te sukladno tomu, pokušavaju pronaći nove i modernije načine života u zajednicama.

2.2. Suvremene obitelji

Suvremeno doba sukladno svojim promjenama u društvu, dovodi do promjena i u najvažniju društvenu zajednicu, obitelji. Obiteljske zajednice započele su sa promjenama u strukturi, u odnosima, u razmišljanjima i u načinima odgoja u skladu sa promjenama koje su uzrokovale urbanizacija, globalizacija i ostale velike prekretnice u svijetu. Razlike koje nastaju u odnosu na tradicionalne obitelji su prije svega smanjenje broja članova u obiteljima, zapošljavanje žena, pluralizacija obiteljskih oblika, individualizacija, te porast broja samačkih obitelji (Šarić, Pečnik, 2003.). Liberalizam je kao pokret imao najveći utjecaj na mišljenje i odluke pojedinaca vezano uz svoj, te tako i uz život obitelji. Sloboda promišljanja i donošenja vlastitih odluka, donijela je ljudima mogućnost da se više fokusiraju na sebe i ostvarivanje vlastitih ciljeva, te ostvarivanja sebe kao osobe. Samim time to je doprinijelo velikom preokretu unutar obitelji, gdje je prema tradicionalnom gledanju, obitelj smatrana zajednicom koja funkcionira cjelokupno samo za sebe, u kojoj su svi članovi bitni i gdje se radi kako bi ta zajednica mogla savršeno djelovati.

Osim okretanja samome sebi, kod ljudi se mijenja i pogled na osnivanje obitelji i na to kako te obitelji trebaju izgledati. Promjena prioriteta u životu dovela je do toga da i muškarci i žene teže profesionalnom napredovanju i materijalnom blagostanju, dok se tradicionalne obiteljske strukture zanemaruju (Maleš, 2012.). Dolazi se do konfuzije u životima i do manjka vremena. Posao u današnjem užurbanom svijetu zauzima najveći dio ljudskoga života, stoga je obitelj zanemarena, što rezultira povećanim sukobima i neslaganjima u odnosima. Takve situacije donose povećani broj razvoda, koji uvelike utječu na skladno i uobičajeno djelovanje obitelji. Individualan uspjeh, obrazovanje i vlastiti napredak, nešto su čemu današnji mladi teže.

Nadalje, produljeno obrazovanje, te usmjerenost na karijeru, često rezultiraju samačkim životom, te odgodom braka i stvaranja obitelji, a posebno dobivanja djece. Također danas se pokazao sve veći broj žena koje nisu u mogućnosti imati vlastitu djecu, zbog čega se takve obitelji odlučuju na udomljavanje ili posvajanje djece. Za takve obitelji ne može se reći da su povezane krvnim srodstvom, kako se to navodi u brojnim definicijama obitelji. One su povezane pozitivnim odnosima koje nastaju unutar tih zajednica. Odnosi koji su danas također sve priznatiji od strane društva, su istospolne zajednice, ili LGBT zajednice. U takvim obiteljima žive osobe istoga spola, koje svojim ljubavnim odnosom stvaraju vlastitu obitelj.

Sukladno navedenim promjenama koje su prouzročile stvaranje različitosti u društvu, nastali su suvremeni oblici obitelji. U njih ubrajamo: jednoroditeljske obitelji, obitelji u kojima je samo jedan roditelj biološki, rekonstruirane obitelji, samačke obitelji, izvanbračne zajednice, obitelji u kojima jedan roditelj radi posla, duže boravi izvan mjesta stanovanja, kalendarske obitelji, posvojiteljske i udomiteljske obitelji, te obitelji istospolnih zajednica i surogat obitelji. Strukturalno gledajući ovo su vrste obitelji koje su nastale kao odgovor na društvene, gospodarske i kulturološke promjene. Osim promjena u strukturama obitelji, došlo je i do promjena u odnosima, te u odgoju djece. Odnosi unutar obitelji postali su ravnopravni, svi se smatraju jednakim i imaju jednaka prava i dužnosti. Zbog toga se ovakve suvremene obitelji često nazivaju demokratskim obiteljima. Sukladno

liberalizmu, svatko ima pravo izraziti svoje mišljenje, sudjelovati u donošenju odluka, te biti prihvaćen od svih članova te obitelji. Osim muškaraca, sada su i žene postale ravnopravni hranitelji u obitelji, te više nisu u mogućnosti brinuti se za djecu kako su to prije činile. Zbog toga se u suvremenim obitelji odgoj i obrazovanje dijeli između institucija, te samih roditelja.

Za razliku od tradicionalnih obitelji, u suvremenim obiteljima dijete se prihvaća kao osoba koja ima svoja prava kojih se obitelji moraju držati, sukladno zakonima određene države. Smatra se da za dijete više nije ključno da se ono nauči poslušnosti, već da se nauči odgovornosti. Dijete mora naučiti kako biti neovisno i kako se samostalno snalaziti i znati izboriti za sebe. Na dijete se gleda kao na individuu, kao na „pravu“ osobu još od malena. Kako Jull (2011, str. 23) navodi, „otkako se rode, djeca su potpuni ljudi – to jest, ona su društvena, puna razumijevanja i suosjećanja. Te se vrline ne uče, nego su im prirođene, ali je za njihov razvoj potrebno da djeca budu s odraslima koji poštuju ono što je ljudsko i društveno u čovjeku.“ Roditelji se danas smatraju osobama koje moraju biti u stanju osluškivati svoju djecu i znati prepoznati ono što će ih naučiti kako i na koji način se adekvatno postaviti u današnjem svijetu. Oni moraju biti u stanju odmaknuti se od odgoja za poslušnost, a približiti se odgoju za odgovornost, kreativnost i kritično mišljenje (Maleš, 2012.). Iako se u tradicionalnim obiteljima primjenjivalo fizičko kažnjavanje, u suvremenim obiteljima takav način kazne i odgoja smatra se neprihvatljivim, te se ono zamjenjuje pozitivnom disciplinom. Pozitivna disciplina kao odgojna metoda svoje polazište pronalazi u poštovanju prava djeteta, njegovih razvojnih potreba i njegovog najboljeg interesa, te razvijanja samodiscipline, odgovornosti i prosocijalnog ponašanja. Svi ovi elementi utječu na stvaranje odgovorne, samostalne osobe koja će moći utjecati na promjene koje će susretati svakoga dana i koje će znati na njih odgovoriti.

Suvremene obitelji imaju jako tešku zadaću, uklapanja svojih životnih ciljeva u društvo u kojem postoje i djeluju, te pravilan odgoj djece, malih osoba koje će kasnije stvarati svoje obitelji. Sve situacije i promjene koje su dovele do stvaranja ovakvih oblika obitelji, doprinijele su velikom preokretu u razumijevanju obitelji i

odnosa koji postoje između roditelja međusobno, te roditelja i djece, te su omogućile da djeca budu viđena i shvaćena na drugačiji način.

2.2.1. Razlozi nastajanja suvremenih obitelji

Počeci nastajanja suvremenih obitelji vežu se uz početak urbanizacije gradova, te uz globalizaciju. Urbanizacija stanovništva dovela je do nagle prenapučenosti gradova, dok su sela doživjela znatno smanjenje broja stanovništva. Poslovne prilike koje su gradovi nudili bile su za ljude pravi „mamac“. Zarada je bila osnovni motiv preseljenja u gradove u kojima se otvaralo sve više radnih pozicija koje su omogućavale bolji i lakši život. Grad je nudio velike mogućnosti, no isto tako utjecao je na obitelji i na odnose koji su se uvelike promijenili.

„... gradska gomila usamljuje pojedinca, te ga isto tako usamljuje krajnja podjela rada i birokratizam velikih poduzeća ili društvenih ustanova, u kojima se osjeća kao sporedni kotačić, koji svaki drugi može zamijeniti... Povećani zahtjevi u privatnom životu, kad čovjek ne nalazi dovoljno snage i oslonca u društvenom životu, vodi i do većih razočaranja i trenja u privatnom životu, pa se tako može objasniti i povećani broj rastava brakova u gradovima“ (Stevanović, 2000., str. 157).

Obitelji koje su živjele na selima, svakodnevno su provodile čitavo vrijeme zajedno, kako kod kuće tako i na poslu, koji su obavljali zajedno. Ovakve obitelji imale su veliku povezanost, dok su za razliku od njih u gradovima obitelji sve manje vremena provodile zajedno. Putovanja do posla i sa posla, sam posao, sve su to faktori koji su sada zauzimali najveći dio dana u takvim obiteljima.

„Globalizacija podrazumijeva proces otvaranja i liberalizacije nacionalnih finansijskih tržišta i njihova stapanja u globalno tržište kapitala. Ona se također definira i kao "međunarodna integracija" dobara, tehnologija, rada i kapitala pa se može govoriti o globalizaciji u širem smislu“ (Lončar, 2005.). Globalizacija je omogućila intenzivne odnose između ljudi ali i zemalja, što kao krajnji rezultat donosi razmišljanje na globalnoj razini, te drugačije poimanje svijeta u cjelini. Sve

ove promjene koje su se počele pojavljivati nakon Drugog svjetskog rata, utjecale su na obiteljske zajednice. Potreba za ulaganjima u znanje i produženim školovanjem, dovodile su do sve dužeg samačkog života, do dužeg ostajanja u obiteljskoj zajednici sa vlastitim roditeljima, te do kasnijeg ulaska u brak, i kasnije dobivanje djece i smanjenog broja djece u obiteljima. Mladi su sve više težili dobivanju adekvatnog obrazovanja koje im je bilo potrebno da se zaposle na onom mjestu na kojem su to priželjkivali, time ulažući u sebe i okrećući se sebi i ostvarujući samo svoje vlastite ciljeve. Time se i individualizam počeo nalaziti svoje mjesto u svakodnevnim životima ljudi. Pojedinaac se smatrao kao jedini odgovoran za sve ljudske djelatnosti, postignuće ili općeniti rast, jer je upravo on koji je za to zaslužan, svojim znanjem, zalaganjem, težnjama, odlukama i svojim radom. U individualizmu se jedna osoba, individua, postavlja iznad svih društvenih zajednica, pa tako i iznad obitelji. Upravo na ovaj način započinje odmicanje od tradicionalnih vrijednosti koje su predstavljale obitelj, te se stvaraju nove vrijednosti koje se smatraju važnim u jednoj takvoj zajednici.

Širenje granica i njihovo ukidanje, omogućilo je povećano povezivanje između država, te slobodnije kretanje roba, znanja, kapitala, te i ljudi, tj. ljudske radne snage. Sada je školovanje, zaposlenje ili napredovanje u drugim zemljama, postalo realnost i ljudska svakodnevica. Iako je migracija kao opcija postojala oduvijek i ljudi su oduvijek težili odlasku u zemlju, prostor gdje će biti u mogućnosti ostvariti sve svoje potencijale i moći živjeti normalnim, lagodnim životom, globalizacija je bila ta koja je pokrenula novu lavinu migracija. Svijet je postao mjesto spajanja svih tržišta, i gospodarske i ekonomske mogućnosti na takvom tržištu bile su neograničene. Zbog toga su ljudi u potrazi za boljim poslom, boljom prilikom odlučili napustiti svoje domove, svoje obitelji kako bi tamo započeli novi život u drugoj državi kako bi svojoj obitelji omogućili normalan život. Gospodarska situacija u svijetu je danas teška, mnoge zemlje su u financijskim dugovima, imaju visoke stope nezaposlenosti, niske stope rasta BDP-a, što uvelike utječe na živote ljudi. Ovakve situacije dovode do loših uvjeta za život. Osim gospodarskih problema u svijetu i dalje postoje i prostori u kojima je ratno stanje, koje ugrožava ljudske živote. Sukladno tome mnogi ljudi, mnoge obitelji odlučuju se na napuštanje svoje

domovine, te odlaskom u one države u kojima vide svoju budućnost. Svijet je danas dobro upoznat sa situacijom migracijske krize koja je nastupila još 2015. godine, a koja uključuje migracije stanovnika afričkih i azijskih zemalja. Ljudi koji bježe iz takvih sredina, traže svoje mjesto u Europi, u europskim državama koje će im omogućiti mjesto za život bez rata i ratnih stradanja. Gospodarske prilike u takvim zemljama ne omogućuju nikakve životne prilike za svoje stanovništvo, što je glavni razlog njihova odlaska. U procesu ovakvih migracija u kojima sudjeluju mnoge obiteljske zajednice, dolazi do problema koji mogu dovesti do raspadanja obitelji. Različiti tragični događaji koji su posljedice ovakvih migracija, dovode do razdvajanja obitelji i do ne mogućnosti zajedničkoga života. Migracije koje se vežu samo uz gospodarske prilike u određenim zemljama, stvaraju kod obitelji prostor velike razdvojenosti. Danas je uobičajeno da samo jedna osoba poduzme taj glavni korak odlaska i preseljenja. Odlazak od obitelji i samostalan život jedne od osoba iz te zajednice, označava stvaranje drugačije zajednice. Dolazi do stvaranja virtualnih obitelji, do stvaranja djelomično jednoroditeljskih obitelji, gdje sve obaveze ostaju na jednom roditelju. Ovakve obiteljske zajednice glavni su pokazatelji stvaranja današnjih suvremenih obitelji.

Miješanje naroda koje su donijele migracije, doprinijele su i miješanju kultura i stvaranju multikulturalnih naroda. „Multikulturalizam je ideja ili ideal o skladnom suživotu različitih etičkih i kulturalnih grupa u okviru pluralističkog društva“ (Crnković, 2016.). Multikulturalizam se odnosi na miješanje i suživot različitih vrste kultura i to na etnokulturu, u koju spadaju nacionalne manjine, etničke grupe i useljenici, zatim na spolnu ili rodnu kulturu odnosno identitet, koja se odnosi na žene, homoseksualne osobe i transseksualne osobe, te na kraju na kulturu koja se temelji na posebnim fizičkim obilježjima kao što su invalidnost, starosna dob i slično (Crnković, 2016.). Etnokultura se sastoji od svih običaja, vrijednosti, simbola i tradicije koji su povezani za određenu kulturu. Spolna ili rodna kultura odnosi se na kulture koje se međusobno razlikuju po svojim pogledima na svijet, po svojim prioritetima, po svojoj prihvaćenosti od strane društva. Osim žena koje su u prošlosti smatrane osobama odgovornim samo za djecu i kućanstvo, u ovu skupinu spadaju i pripadnici LGBT zajednice. I žene i pripadnici LGBT zajednica nisu uživali osnovna

ljudska prava, nisu bili prihvaćeni u društvu, te nisu imali nikakve vrijednosti. Taj koncept se tokom stoljeća truda i napora, promijenio. Žene su danas u većini zemalja ravnopravne sa muškarcima, te imaju mogućnost upravljati vlastitim životima. Ova skupina u prošlosti kao da i nije postojala, zapravo su te osobe skrivale svoj pravi identitet kako bi se prilagodili društvu u kojem se nalaze. To se tokom prošlog stoljeća počelo mijenjati, te se ova zajednica osnažila i počela promicati svoj pogled na život i svoja prava (Crnković, 2016.). Sve ove kulturološke promjene odrazile su se i na obitelj. Pomiješane kulture u jednom društvu, donijele su miješanje stavova i vrijednosti, koje su se odrazile na samu kulturu obitelji. Vrijednosti koje su nekada bile prenošene sa generacije na generaciju, sada su polako u nestajanju. Ljudi su promijenili svoje poglede na svijet, poglede na različitosti, te su na taj način promijenili sebe i svoje obitelji, a posebno odgoj djece. Sve ove kulturološke razlike utjecale su na stvaranje novih oblika obitelji. Priznavanjem prava LGBT osoba, omogućilo je u novije doba i priznavanje sklapanja životnog partnerstva u nekim državama, omogućilo je stvaranje obitelji istospolnih zajednica, te ukoliko su te države omogućile posvajanje djece takvim obiteljima, nastale su i posvojiteljske ili udomiteljske obitelji, te surogat obitelji. Stavovi i vrijednosti važan su faktor u svakodnevnom životu ljudi, stoga su upravo novi pogledi na cjelokupnu multikulturu koja je sastavni dio života svake osobe, razlog velikih promjena u društvo, te isto tako i u obiteljskim zajednicama.

2.2.2. Oblici suvremenih obitelji

Iako je svaka obitelj različita na svoj način i danas se sve više po svojim karakteristikama razlikuju nego što si nalikuju, mogu se navesti neki od oblika suvremenih obitelji koji su najopćenitiji i društvu najpoznatiji. Neki oblici već su jako dugo prepoznatljivi, kao što su to jednoroditeljske obitelji, rekonstruirane obitelji, posvojiteljske i udomiteljske obitelji, no postoje i oni oblici koji su relativno novijeg datuma, u što spadaju izvanbračne obitelji, samačka kućanstva, istospolne i surogat obitelji, te kalendarske i virtualne obitelji (Maleš, 2012.).

Jednoroditeljske obitelji su one obitelji u kojima u životu djeteta sudjeluje samo jedan roditelj. One se mogu podijeliti na matrihalne, odnosno na one u kojima u odgoju djeteta sudjeluje samo majka, te na patrifokalne obitelji u kojem se na tom mjestu nalazi otac. Razvod, smrt partnera, izvanbračne zajednice, poslovni razlozi, te vlastite odluke da se ima dijete ali ne i partner, neki su razlozi nastajanja jednoroditeljskih obitelji. Osobe koje se nalaze u ovakvim obiteljskim zajednicama svakodnevno se susreću sa mnogobrojnim poteškoćama, jer se pri skrbi za dijete nalaze bez stalne fizičke i emocionalne podrške svoga partnera.

Jednoroditeljske obitelji često se znaju pretvoriti u rekonstruirane obitelji. Rekonstruirane obitelji su one u kojima je samo jedan roditelj biološki. U ovakvim obiteljima postoje poočim ili pomajka, te djeca koja se nalaze u njima nemaju zajednička oba roditelja (Petroci, Lacković, Maleš, 2012.). Takve obiteljske zajednice nastaju nakon što u obitelji dođe do razvoda braka ili do smrti supružnika. U situaciji u kojoj supružnik koji se nastavio brinuti za dijete ili koji je dobio skrbništvo nad njim, odluči stvoriti novu obitelj sa novim supružnikom. Rekonstruirane obitelji za dijete mogu biti izrazito zbunjujuće i teške za prihvaćanje. Djeca koja se nalaze u takvim situacijama često imaju problem sa prihvaćanjem novog partnera, te partnerove djece ukoliko ona postoje. Stvara se novo okruženje koje je izazov kako za djecu tako i za partnere. Kako se ovakvo okruženje ne bi previše odrazilo na cjelokupnu obitelj, bitna je izravna komunikacija koja će djeci na primjeren način prikazati sve promjene i događaje u kojima će se naći (Petroci, Lacković, Maleš 2012.). Kako je navedeno u knjizi „Obitelji se razlikuju“ (Petroci, Lacković, Maleš, 2012, str. 38): „Kako bi rekonstruirana obitelj uspjela, potrebno je ispuniti određene pretpostavke, a to su:

1. „suglasnost“ biološke djece i njihovo upoznavanje s partnerom,
2. pravodobno informiranje bivšeg izvanbračnog partnera
3. pravodobno pripremanje djece na međusobno upoznavanje
4. prihvaćenost i važnost svakog člana nove zajednice.“

Svaki od navedenih elemenata izrazito je bitan kako bi nova rekonstruirana obitelj mogla na primjeren način započeti svoj novi život, te kako u cjelokupnom procesu nitko ne bi bio oštećen ili zanemaren. Svi segmenti odražavaju se kako prvotno na same roditelje, a zatim posebno i na djecu, te je zbog toga zadnja stavka, koja spominje prihvaćenost i važnost svakoga člana, posebno bitna. Ona određuje ravnopravno dostojanstvo za svaku osobu koja ulazi u novu obitelj. „Ravnopravno dostojanstvo znači da se trebaju vidjeti, čuti i uzeti u obzir svi osjećaji, potrebe, brige, mišljenja, nadanja, stavovi svih članova obitelji. Svaka situacija se treba shvatiti ozbiljno, te se u svakoj situaciji treba napraviti najbolje što je u tom trenutku moguće“ (Petroci, Lacković, Maleš, 2012., str. 40).

Uz već navedene oblike suvremenih obitelji važno je objasniti i posvojiteljske i udomiteljske obitelji. „Posvojenje se smatra prije svega najkvalitetnijim oblikom trajnog zbrinjavanja djece bez (odgovarajuće) roditeljske skrbi, koje treba omogućiti posvojenom djetetu odrastanje u kvalitetnom obiteljskom okruženju, a posvojiteljima realizaciju željenog roditeljstva“ (Blažeka Kokorić, 2012.). Prema članku 143. Obiteljskog zakona (NN, 116/03., 17/04., 136/04., 107/07., 57/11., 61/11. i 25/13) „posvojenje nastaje između posvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane, te posvojenika i njegovih potomaka s druge strane, neraskidiv odnos srodstva i sva prava i dužnosti koja iz toga proizlaze“. Posvojenje je jedan dugotrajan proces koji sa sobom nosi mnoge obveze i dužnosti koje roditelji moraju odraditi prije samog čina posvajanja. Prvotno roditelji prolaze procjenu centra za socijalnu skrb, koji putem svih dostupnih informacija, od dobi, navika roditelja, prostora na kojem žive, financijske situacije i sl. određuju mogu li ti roditelji postati potencijalni posvojitelji. Zatim se oni usklađuju sa djetetovim karakteristikama, navikama, preferencijama, dosadašnjim djetetovim životom i sl. (Blažeka Kokorić, 2012.). Svi ovi uvjeti otežavaju brz proces usvajanja. No kada do posvajanja dođe bitno je da se djetetu što više toga prilagodi, kako bi se osjećalo prihvaćeno, te kako mu to ne bi bio preveliki stres. Također važno je da se i roditelji pripreme za novonastalu situaciju. „Prilagodba na roditeljstvo stresna je i za biološke i za posvojiteljske obitelji, no posvojitelji se prije i nakon posvojenja susreću s nekim problemima koji su specifični za tu populaciju. Primjerice, često im prethode iskustva razočaranja

zbog neplodnosti te dugotrajne borbe sa sustavom i čekanja na roditeljstvo, nerijetko postaju roditelji starijeg djeteta za koje ne znaju kakve su mu potrebe te koje je bilo zanemarivano i/ili iskusilo traumu što je rezultiralo emocionalnim, bihevioralnim i/ili kognitivnim posljedicama, a zbog stigmatizacije posvojenja nerijetko se susreću s negativnim reakcijama okoline i sl.“ (Kralj, Modić-Stanke, Topčić-Rosenberg, 2012., str. 8). Zbog toga je ključno da se osigura odgovarajuća potpora od različitih organizacija, te da se pravodobno edukacijom roditeljima i djeci omogući stvaranje nove obitelji bez toliko stresa.

„Udomiteljstvo je oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojim se korisniku (djetetu ili odrasloj osobi) osigurava smještaj i skrb u udomiteljskoj obitelji. Ona se sastoji od udomitelja, njegovog bračnog ili izvanbračnog partnera i drugih sudionika koji žive u kućanstvu u kojem se dijete nalazi“¹. Za razliku od posvojiteljskih obitelji, udomiteljske obitelji osiguravaju za udomljeno dijete stanovanje, čuvanje, odgoj i obrazovanje, prehranu i brigu o zdravlju, ali do granice od 18. godina djetetova života. Razlozi zbog kojih se djeca smještaju u udomiteljske obitelji su jer nemaju odgovarajuću roditeljsku skrb. Ona se odnosi na djecu bez roditelja, djecu koja su žrtve obiteljskog nasilja, ili ih zanemaruju, te djecu koje imaju neke tjelesne ili mentalne posebno odgojno obrazovne potrebe². Zahvaljujući udomiteljskim obiteljima djecu se ne smještava u ustanove, već na ovaj način postaju član jedne obitelji. Dijete dobiva dom u kojem se osjeća prihvaćeno i u kojem se poštuju sve njegove potrebe.

Osim obitelji koje su sastavljene od heteroseksualnih parova, postoje i one koje se sastoje od homoseksualnih parova, te se one nazivaju obitelji istospolnih zajednica. Prema zakonu o životnom partnerstvu, takve osobe imaju mogućnost sklapanja životnog partnerstva prema čemu se oni tada smatraju: „zajednicom obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljena pred nadležnim tijelom u skladu s odredbama zakona“ (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, članak 2.). Unatoč tome što su se u mnogim državama promijenili stavovi društva o LGBT

¹ <http://www.czss-zagreb.hr/udomiteljstvo> (preuzeto 20,8,2018.)

² <http://www.czss-zagreb.hr/udomiteljstvo>(preuzeto 20.8.2018.)

osobama, još uvijek postoje mnoge predrasude koje se odnose na pripadnike ovih zajednica, te se zbog toga ove obitelji još ne eksponiraju u javnosti u tolikoj mjeri.

Obitelji istospolnih zajednica, kao i heteroseksualne obitelji koje imaju problema sa začecem djeteta, a imaju veliku želju i predispozicije za roditeljstvo, odlučuju se za surogat majčinstvo. Surogat majčinstvo je potpomognuta oplodnja u kojoj roditelji koji nisu u mogućnosti osobno začeti dijete, ugovaraju sa ženskom osobom starijom od 18. godina, da će ona za njih nositi i roditi dijete³. Surogat majka se prema tom dogovoru odriče svojih prava na dijete. Prema načinu oplodnje postoji tradicionalno surogat majčinstvo prema kojem majka koristi vlastita jajašca kako bi se začelo dijete. U ovom slučaju dijete je biološki povezano sa surogat majkom. Nadalje, postoji i druga vrsta surogat majčinstva u kojem surogat majka nosi dijete koje je začeto koristeći jajašca od buduće majke ili donora, te sperme od budućeg oca ili donora. Dijete iz ovakve vrste oplodnje nema genetske povezanosti sa svojom surogat majkom⁴. Surogat obitelji danas su sve češća pojava, te predstavljaju ponekad jedino brzo rješenje za stvaranje vlastite obitelji, ukoliko to supružnici nisu osobno u mogućnosti. Proces posvajanja može potrajati godinama, dok surogat majčinstvo u prosjeku traje oko 14 mjeseci⁵. Surogat majčinstvo za samu surogat majku težak je i stresan proces, no on pokazuje majčinu želju i volju za nesebičnim činom da pomogne drugim roditeljima stvoriti ono što su oduvijek željeli, a to je vlastitu obitelj.

Poseban izazov današnjim obiteljima predstavljaju velike migracije koje su pogodile mnoge zemlje. Jedan od roditelja napušta obiteljsko mjesto stanovanja, te zbog toga dolazi do stvaranja kalendarskih i virtualnih obitelji. Kalendarske obitelji su one u kojima su djeca jedan dio godine sa jednim roditeljem, te drugi dio godine sa drugim (Maleš, 2012.). Sa druge strane postoje i one obitelji u kojima ne postoji drugi način za komuniciranje osim putem interneta. Odlasci zbog poslovnih razloga, liječenja, školovanja i sl. razloga uvelike se odražavaju na kvalitetu života cjelokupne obitelji.

³ <https://www.circlesurrogacy.com/pages/what-is-surrogacy> (preuzeto 22.8.2018.)

⁴ <https://www.fertilitysourcecompanies.com/> (preuzeto 22.8.2018.)

⁵ <https://www.sensiblesurrogacy.com/what-is-surrogacy/> (preuzeto 22.8.2018.)

Takva obitelj ubrzo postaje djelomično jednoroditeljska obitelj, jer je samo jedan roditelj prisutan, te je u mogućnosti biti dio djetetove svakodnevice.

3. IZAZOVI SUVREMENIH OBITELJI

Iako se sve obitelji svakodnevno susreću sa mnogim preprekama, postoje obitelji koje su pod posebnim povećalom i koje imaju posebne teškoće sa suočavanjem sa svakodnevnicom, a posebno sa društvom u kojem se nalaze. Suvremene obitelji kako im samo ime i kaže nastale su u suvremeno doba, te se susreću sa suvremenim problemima. One obitelji za koje život u današnjem društvu predstavlja poseban izazov su jednoroditeljske – patrifokalne obitelji, te obitelji istospolnih zajednica.

3.1. Jednoroditeljske – patrifokalne obitelji

Iako su danas najčešće nuklearne obitelji koje su sastavljene od samaca ili parova sa ili bez djece, no i obitelji u kojima je jedan roditelj taj koji se brine za cjelokupnu obitelj sve su češća pojava. Jednoroditeljske obitelji nisu jedinstvena sociološka kategorija stoga ih je vrlo teško definirati. U stručnoj literaturi se jednoroditeljska obitelj definira kao ona u kojoj se jedan roditelj sam bez pomoći drugog roditelja skrbi o djeci (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003.). Ovakve vrste obitelji postoje gotovo od kad postoji sama obitelj, jer su neki od razloga nastajanja jednoroditeljskih obitelji, smrt, odlazak jednog od roditelja. No iako su jednoroditeljske matrihalne obitelji učestalije, danas ipak i mnogo jednoroditeljskih obitelji ovisi samo o očinskoj figuri. Patrifokalne obitelji su one u kojima cjelokupnu brigu o obitelji preuzima otac. Iako se uloga oca u obitelji oduvijek stavljala postrani, u današnje vrijeme to se uvelike promijenilo. Zbog promjena koje su nastale u društvu, majka je prestala biti ta koja jedina provodi vrijeme sa djetetom, te je uloga oca u odgoju djeteta postala izuzetno važna. Pri samom rođenju djeteta, majka je ta koja je najviše povezana sa svojim djetetom, te je otac tada u ulozi pomagača. No s vremenom kako se dijete razvija i sazrijeva, uloga oca svakako dobiva na važnosti. Uloga oca je vrlo važna za razvitak spolnih uloga i spolne identifikacije. „On djecu najprije oslobađa jednostrane vezanosti uz majku, što je važan čin u njihovu razvoju. Zatim djeci nadopunjuje nepotpunu sliku o čovjeku u

liku žene, predodžbom čovjeka u liku muškarca“ (Vukasović, 1994, str. 32). Iako se za muškarce uvijek smatralo da su oni koji ne pokazuju emocije, koji su tu da pružaju samo sigurnost i financijsku podršku obitelji, sve je češća situaciju u kojima očevi već od prvog kontakta sa djetetom ostvaruju nevjerojatnu povezanost. Iako se majčinska figura ne može zamijeniti, niti tako lako nadomjestiti, očevi koji se sami preuzimaju brigu za dijete pokušavaju to nadomjestiti. Majka je onaj član koji obiteljsku zajednicu čvrsto spaja i stalno održava duh obitelji živim i djelotvornim. Ona uvijek razumije svakog člana, voli i oprašta. Kada obitelj ostane bez tako bitnog člana kao što je majka, otac svojom ljubavi, pažnjom, igrom sa djetetom, hrabrenjem i razgovorom stvara onakvu zajednicu koja će omogućiti uobičajen djetetov socio-emocionalni razvoj, prilagodbu i životno zadovoljstvo, te će pozitivno utjecati na djetetov intelektualni razvoj, socijalnu kompetenciju i sposobnost snalaženja u svakodnevnim životnim situacijama. Otac preuzima potpunu odgovornost u svim poslovima koje je prije majka obavljala, od običnih kućanskih poslova, do ostvarivanja adekvatne razine komunikacije i pružanja svakodnevne potpore djetetu. Postoji mnogo djece koja odrastaju bez prisutnosti majke, no, ne smatra se ključnim da u djetetovu životu mora postojati oba roditelja, već je od velike važnosti da u djetetovom životu postoje osobe koje su brižne, ohrabrujuće i koje uživaju u ulozi roditelja. Majčinstvo i očinstvo predstavljaju dvije različite stvari, oboje je djeci potrebno kako bi zdravo rasla, no u slučaju potrebe majka može preuzeti ulogu oca, a otac majke (Puhanić, 2017.).

3.1.1. Izazovi patrifokalnih obitelji

Obitelj koja je sastavljena samo od jednog roditelja susreće se sa mnogobrojnim izazovima koji se svakodnevno nameću. Prvotno se sami roditelji, u ovom slučaju očevi moraju naviknuti na svoju novu ulogu, na ulogu oba roditelja. To je izrazito izazovan posao jer čitavo svoje vrijeme moraju posvetiti svojoj djeci kako bi im nadoknadili deficit majke u njihovim životima. Odlazak majke iz obitelji, stvara dodatan pritisak na očeve, jer se moraju uključiti u sve aspekte djetetova života u

kojima možda prije nisu imali prilike sudjelovati. Iako su ostali sami, moraju se financijski pobrinuti za svoju obitelj. Pojavljuju se mnoge financijske teškoće, jer se sada sve svodi samo na jednu plaću, jednog roditelja. Ovakva ekonomska situacija svakako je jedan od najvećih problema za jednoroditeljsku obitelj. Naknadama i programima većina država podupire jednoroditeljske obitelji kako bi roditelj nastavio raditi ili kako bi se zaposlio. Zapošljavanje i puno radno vrijeme samohranih očeva dovodi do poteškoća u pronalasku osobe ili odgojno obrazovne ustanove koja će se brinuti za dijete dok je on na poslu. Bitno je zadovoljiti zahtjeve koje poslovno okruženje stavlja pred roditelja, no isto tako je još važnije zadovoljiti potrebe koje obiteljska zajednica traži. Ponekad je vrlo teško uskladiti te dvije stvari, te se za pomoć pri čuvanju i odgoju djece roditelji najčešće obraćaju drugim članovima obitelji, no ukoliko drugi članovi nisu u mogućnosti, traže odgovarajuće stručne ustanove ili osobe koje će biti u mogućnosti odgovoriti svim tim zahtjevima. Financijske teškoće i nemogućnost cjelodnevne brige za obitelj u neraskidivom su odnosu. Oni samohrani očevo koji žele raditi i omogućiti financijsku stabilnost svojoj obitelji, nemaju dovoljno vremena koje će posvetiti svojoj djeci. No isto tako ukoliko se odluče za brigu o obitelji, tada neće biti u mogućnosti osigurati dovoljno financijskih sredstava koje će za tu obitelj omogućiti lagodan život.

Osim problema koji se odnose na ekonomsku situaciju u obitelji, jednoroditeljske obitelji se isto tako svakodnevno susreću sa problemom manjka vremena. Ovdje se manjak slobodnog vremena odnosi na slobodno vrijeme za sebe i vlastite potrebe, slobodnog vremena za djecu i njihove aktivnosti koje nisu strogo vezane uz odgoj i obrazovanje, te slobodno vrijeme za obavljanje kućanskih poslova i drugih poslova vezanih za obitelj. U nuklearnim obiteljima sve te stvari obavljaju dvije osobe, te i one ponekad imaju problem sa usklađivanjem svih obaveza. U jednoroditeljskim obiteljima sve te obaveze mora rješavati jedna osoba sama, te uobičajeno to ne uspijeva sve uskladiti. Kao jedno od rješenja roditelji uobičajeno svoje potrebe stave na zadnje mjesto, te u mnogim slučajevima na njih i zaboravljaju. Na taj način svoje potrebe potiskuju i stvaraju si dodatni stres koji s vremenom može prerasti u mnogo složenije psihičke poteškoće poput depresije ili anksioznosti. Što se tiče obavljanja kućanskih poslova mnogi samohrani očevo u to uključuju svoju djecu. Ne zbog toga

što to sami ne znaju, već iz razloga što jednostavno sve sami ne stižu. S obzirom na njihove mogućnosti djeca mogu pomoći prilikom obavljanja osnovnih poslova i na taj način olakšati roditeljima svakodnevne zadaće. No kućanski poslovi su najmanji problem koji jednoroditeljske obitelji imaju, puno veći problem je manjak vremena za provođenje vremena sa svojom obitelji. Kaže se da je vrijeme provedeno sa obitelji najveći dar, a u očevi u jednoroditeljskim obiteljima jako teško pronalaze vrijeme koje će provoditi rješavajući obveze vezane uz vrtić, školu, od pisanja domaćih zadaća, učenja sa djetetom, posjetu školi i odlasku na roditeljske sastanke ,a osobito u šetnji prirodom sa djecom, u igranju igara, gledanju televizije (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003.). Svi ti segmenti utječu na odnose koji se stvaraju unutar obitelji. Zadatak je samohranog oca ili oca koji je dio jednoroditeljske obitelji da unutar svojih mogućnosti prilagodi čitavo svoje vrijeme i da pokušava zadovoljiti barem većinu zahtjeva koji djeca imaju.

Poseban izazov patrifokalnih obitelji je nepoštovanje situacije u kojoj je jedini roditelj, muškarac. Samohrani očevi iako imaju sva prava jednaka kao i samohrane majke, u društvu i dalje postoje dvostruka mjerila. Također na samohrane majke se još uvijek gleda sa više sažaljenja dok su samohrani očevi ti koji zapravo previše ni ne traže. U Hrvatskoj primjerice postoji udruga samohranih očeva, pod nazivom „Pateros“ koja navodi kako su muškarci, samohrani očevi, gotovo i ne vidljivi u društvu⁶. O njima se ne priča previše jer su i oni ti koji kao posljednje rješenje traže pomoć od udruga i svoje okoline. Teško je nekada priznati da trebaš pomoć, osobito kada je očeva uloga ta da on bude zaštitnik, da on bude taj koji će znati odgovoriti na sva pitanja.

3.1.2. Utjecaj na dijete

Jednoroditeljska obitelj vrlo često se smatra kao rizičnom kategorijom za nastajanje psiholoških problema kod djece i adolescenata. Iako je rizik za nastajanje ovakvih

⁶ www.udruga-let.hr (preuzeto 21.8.2018.)

poteškoća vrlo velik on ovisi o tome živi li dijete sa majkom ili sa ocem, zatim što je uzrok nastanka jednoroditeljske obitelji, kakva je situacija u obitelji, o tome postoji li netko novi u životu roditelja koji se brine za dijete, te o stilu života u toj obitelji. Sve situacije koje imaju negativan aspekt, poput sukoba roditelja, nagla promjena roditeljeva ponašanja, promjena u načinu odgoja, stres koji roditelji proživljavaju, pogoršana financijska situacija i sl. mogu kod djece uzrokovati depresiju, stres, usamljenost, agresiju, podložnost djece prekomjernom konzumiranju alkohola, cigareta i droge (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003.). Djeca, čiji otac je uključen u odgoj, će biti emocionalno stabilna, sigurnija u istraživanju svoga okruženja te kako stare imati će bolje društvene veze s vršnjacima. Ova će djeca također manje, ili neće uopće, upadati u nevolje kod kuće, školi ili u susjedstvu. Stoga, „tata je više od uzora, on je temelj moralnih osjećaja, savjesti, samopouzdanja“ (Bergmann, 2007, prema Lukaš, 2010, str. 32). Očevi pristupaju roditeljstvu drugačije od majki što je objašnjenje za njihovu važnost za razvoj djece, od djetinjstva nadalje (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003.). Oni potiču istraživanje i probijanje vlastitih granica kod djeteta. Dokazano je da način na koji očevi uče djecu da budu ustrajni u pronalaženju rješenja pomaže kasnije djeci u ostvarenju društvenih, pa i akademskih rezultata i postignuća. Očev odgojni stil nije bolji od majčinog, i obrnuto. Zbog toga je bitno naglasiti da iako djeca kroz svoje odrastanje neće imati majku i njezinu ljubav i podršku, imati će oca koji će sve svoje mogućnosti uložiti u to da djeci ništa ne nedostaje, te da imaju ljubav i podršku od njega, te osoba koje će se nalaziti u njihovoj okolini. Posljedice koje se mogu pojaviti mogu se odnositi na emocionalno stanje djece. Djeca koja u svoje prve tri godine života borave neki duži period odvojeni od majke, imaju mogućnost pojave promjena u karakteristikama ličnosti djeteta. Odvajanje kod djeteta može stvoriti strah, te povećanu potrebu za pažnjom i ljubavlju. Ono izaziva i osjećaj krivnje i potištenosti, što uvelike utječe na psihofizičko stanje djeteta, te cjelokupne obitelji. Osim prvih godina djetetova života, ključno je i predškolsko razdoblje. U njemu dolazi do razvoja osobnosti, koja je osobito značajna za razvoj primarne povezanosti s roditeljima kroz procese identifikacije. U razvoju djece samohranih roditelja taj se proces identifikacije može poremetiti, što može utjecati na buduću

socijalni i emocionalni razvoj djeteta. Djeca s poremećajima u ponašanju i emocionalnim poteškoćama češće dolaze iz obitelji bez prisutnosti jednog roditelja, pri čemu je značaj tog odsustva bitno veći ako se odlazak roditelja dogodio prije polaska u školu (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003.). Djeca koja pokazuju takve probleme tijekom predškolskog razdoblja imaju povišen rizik kontinuirane neprilagođenosti tijekom školske dobi i kasnije. Iako postoji mnogo rizika od stvaranja ovakvih posljedica na dijete, one nisu garantirane. Svi pozitivni ili negativni aspekti povezani su upravo sa trudom samohranih roditelja koji kroz svoju pažnju i svoju predanost daju djeci do znanja da ona jesu bitna i da oni znače i da iako jednog roditelja nema, mogu se osloniti na ovog drugog i biti sigurni i sretno odrastati.

3.1.3. Odnos društva i podrška patrifokalne obiteljima

Društvo u kojem se jednoroditeljske obitelji razvijaju i postoje prepuno je predrasuda i pogrešnih stavova koji se mogu prenijeti i na same obitelji. Prvotno društvo nema jednaka mjerila prema matrifokalne i patrifokalne obiteljima. Patrifokalne obitelji su te za koje postoji manje razumijevanja, te postoje veće predrasude. Neke od predrasuda koje se pojavljuju su da se očevi ne mogu jednako dobro brinuti o djeci kao što to mogu majke. Zatim da su očevi puno stroži i grublji u odgoju, te da im fali ljubavi i nježnosti prilikom kontakta sa djecom. Mnogi uopće nemaju pozitivan stav o jednoroditeljskim obiteljima, te razmišljaju na način da su si ti roditelji sami krivi što im se dogodio razvod i da su trebali prije to sve promisliti. Veća empatija svakako postoji prema onim obiteljima u kojima je otac, udovac, jer smatraju kako u ovom slučaju nije bilo mogućnosti utjecaja na situaciju. Također pretpostavlja se kako je za djecu koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima predodređeno da imaju probleme u ponašanju, te u spolnoj identifikaciji. Osim što je za djecu predodređeno da imaju poteškoće i psihičke probleme, isto tako se očekuje i da će roditelji imati takve poteškoće. Za njih se smatra da su uvijek umorni, nervozni i napeti. Sve ove predrasude mogu se negativno odraziti na takve obitelji. Društvo je to koje treba podupirati i pružati obiteljima dodatnu podršku, a ne ih još

više podcjenjivati i stvarati još veći pritisak (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003., str. 161).

Kako bi jednoroditeljske obitelji mogle uspjeti postoje određene mjere podrške. Te mjere mogu se podijeliti na neformalne i formalne. Neformalni oblici podrške odnose se na pomoć ljudi koji se svakodnevno nalaze uz obitelj. Ovdje se ubrajaju nova očeva partnerica, roditelji od očeva, roditelji od partnerice, uža i šira obitelj, prijatelji, kumovi, susjedi, kolege s posla, te u nekim slučajevima su to i sama djeca. Oni mogu pružiti financijsku potporu u vidu posudbe i davanja novaca, što najviše čine sami roditelji očeva, te njihova braća i sestre. Osim u financijskom smislu, pružaju pomoć i u obliku materijalnih darova, prehrane, odjeće i obuće, namještaja, igračaka, opreme za školu i slično. Pruža se također i praktična potpora koja se odnosi na čuvanje djece, pomoći u kućanskim poslovima, popravcima u kući i sl. Osim što im u ovom slučaju najviše pomaže njihova uža rodbina i prijatelji, djeca su također vrlo često izvor praktične potpore. Roditelji često imaju potrebu za emocionalnom i moralnom podrškom koju mogu dobiti kroz razgovore, slušanje, primanje savjeta i sl. U slučaju ove socijalne podrške svoj najveći doprinos pokazali su upravo prijatelji. Kako bi si roditelji jednoroditeljskih obitelji osigurali adekvatnu neformalnu podršku moraju u to uključiti što veći krug ljudi, kako ne bi došlo do toga da ponestane izvora podrške (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003.).

Osim neformalnih oblika, postoje i oni formalni koji se odnose na primanje pomoći od strane države. „Formalni sustav podrške obiteljima ima obvezu pomaganja ugroženim obiteljima koje same, a niti uz pomoć svoje obiteljske mreže podrške, ne mogu dostojno živjeti“ (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003., 202. str.). Vrste pomoći koje država može nuditi jednoroditeljskim obiteljima su pravo na dječji doplatak, naknada za produženi porodni dopust, jednokratna novčana pomoć, niža cijena vrtića, te prednost pri upisu, besplatni udžbenici, pravni savjeti, savjeti o odgoju, pomoć u hrani i drugim materijalnim stvarima i sl. (Raboteg – Šarić, Pećnik, Josipović, 2003.). Osim ovakvih oblika formalne podrške, roditelji imaju mogućnost koristiti i udruge koje osiguravaju socijalne oblike potpore. Svi ovi sustavi omogućavaju jednoroditeljskim obiteljima kvalitetan i manje stresan život i

svakodnevnicu, te se iz tog razloga sve više roditelja odlučuje za bilo koje oblike potpore.

3.2. Obitelji istospolnih zajednica

Suvremeni oblik obitelji koji ima najviše prepreka u svakodnevnom životu i koji se svakodnevno susreće sa najviše predrasuda, svakako su istospolne obitelji. U obiteljima istospolnih zajednica roditelji su istog spola, te to mogu biti dvije ženske ili muške osobe ili transrodne osobe (Brajša – Žganec, Lopižić, Penezić, 2014.). Osobe homoseksualne ili biseksualne orijentacije svrstavaju se u zajednicu koja se naziva LGBT. „LGBT osobe su lezbijke, gejevi, biseksualne i trans osobe – u koje se ubrajaju različiti trans identiteti – transpolne, transrodne i rodno varijantne osobe“ (Marinčić i sur., 2016, str. 19). Homoseksualne osobe su one osobe koje imaju emotivnu i seksualnu privlačnost prema istom spolu. Znanstvenici su mnogim svojim istraživanjima pokušali otkriti koji je razlog stvaranja ovakvih seksualnih preferencija. Neke od pretpostavki su bile da je to poremećaj, bolest ili psihološko stanje, no niti jedna se ta pretpostavka nije ispostavila kao točna. S obzirom da je smatrano kako je to vrsta bolesti, pokušavali su ju izliječiti različitim terapijama. Nadalje smatralo se kako se ljudi dobrovoljno opredjeljuju za homoseksualni život, prema uzoru na druge ljude. No usprkos svim nagađanjima seksualna orijentacija je rezultat nekoliko različitih faktora, genetskog, hormonalnog i faktora okruženja (Brajša – Žganec, Lopižić, Penezić, 2014.). Sami psihološki i društveni utjecaji ne mogu biti uzrok homoseksualnosti. Uz negativan stav koje društvo ima prema LGBT osobama, takav stav poprimaju i same LGBT osobe. Preispitujući svoju seksualnost i ponekad se pitaju zašto su baš oni takvi i zbog čega ne mogu biti kao i svi drugi. Zajednica koja je puna predrasuda strogo je osuđivala svaki pokret koji se pojavljivao u korist LGBT osoba. To je razlog zbog kojeg u prošlosti ove osobe nisu uživale nikakva prava. Izbacivane su iz društva, te kako je društvo to smatralo bolešću koje se lako može prenositi uključivali su ljude u programe kako bi ih izliječili i preobratile. Veliki utjecaj na mišljenje društva imale su i religije koje su

smatrale velikim grijehom i bile su glavni zagovornici uništavanja takvog razmišljanja i opredjeljenja. Borbom za svoja prava, LGBT osobe organizirale su takozvane povorke ponosa. Kroz njih se udruge zalažu za društvo slobodno od rodni i spolnih normi i kategorija, te od bilo kakvih vrsta diskriminacije⁷. S vremenom su udruge uspjele postići ono za što su se borile, te su tako danas u većini zemalja doneseni zakoni koji se odnose na ravnopravnost LGBT osoba u društvu. Nadalje, zakoni o životnom partnerstvu koje omogućava stvaranje vlastite obitelji, te zakoni o posvajanju djece. Zakon o posvajanju još uvijek nije opće prihvaćen, no vjeruje se kako će s vremenom i on zaživjeti u svim državama. Kroz ove zakone omogućilo se stvaranje istospolnih obiteljskih zajednica, koje danas postaju sve češći oblici suvremenih obiteljskih zajednica.

3.2.1. Putovi do roditeljstva

Iako je česta pretpostavka društva da LGBT osobe nisu i mogu biti roditelji, sve je više LGBT osoba, što samaca, što onih u vezi, koji postaju roditelji. To mogu ostvariti na nekoliko načina, putem posvojenja, potpomognutom oplodnjom, putem surogat majčinstva ili ukoliko je jedan od partnera imao dijete u heteroseksualnoj vezi. „LGBT osobe prilikom stvaranja obitelji imaju neke ključne čimbenike za donošenje odluke o roditeljstvu koje se mogu svrstati u nekoliko kategorija:

1. Osobni aspekti u koje se ubrajaju motivacija za roditeljstvom, te crte ličnosti
2. Prisutnost formalne i neformalne podrške u koje se ubraja podrška obitelji i prijatelja i prijateljica, prihvaćanje i uvažavanje od strane liječnika i zakona
3. Čimbenici vezani uz posao u koje se ubrajaju zaposlenost, sigurnost posla, financijska sredstva i sl
4. Odnosi s partnerom ili partnericom koji se odnose na kvalitetu partnerskog odnosa“

⁷www.zagreb-pride.net (preuzeto 25.8.2018.)

(Maričić i sur., 2016., str. 57).

Nakon što su svi čimbenici pozitivno zadovoljeni ovakve istospolne zajednice se odlučuju na stvaranje vlastite obitelji. LGBT osobe najčešće postaju roditelji na način da su u prijašnjoj heteroseksualnoj vezi dobili dijete, te su zatim izašli iz tog odnosa. Sada u istospolnoj zajednici dolazi do toga da osoba, partner koji je u vezi da roditeljem toga djeteta, preuzima brigu o tom djetetu, te sudjeluje u njegovom odgoju. Logičnim slijedom nakon ulaska u vezu sa osobom koja ima dijete, dijete i partner/ partnerica se upoznaju i stvaraju vlastiti odnos.

Osim što mogu prihvatiti dijete partnera iz heteroseksualne veze, LGBT roditelji često se zajedno odlučuju za vlastite planirane obitelji u kojima će se dijete biti začeto u istospolnoj zajednici. Planirane obitelji nastaju potpomognutom oplodnjom, posvojenjem, zajedničkim roditeljstvom ili surogat majčinstvom. Istospolni roditelji kao glavnu motivaciju za roditeljstvo imaju motiv želje za osjećajem povezanosti sa djetetom i osjećajem sreće, te očekivanju da će im roditeljstvo donijeti ispunjenje (Maričić i sur., 2016.). Istospolne zajednice imaju praktične razloge zbog kojih im je teže postati roditeljima, te se upravo zbog toga kod nekih parova roditeljstvo i odgađa. Dobivanje djece potpomognutom oplodnjom moguće je ostvariti u specijaliziranim klinikama, te pokušajima kod kuće. No odluka koju također moraju donijeti je tko će u paru biti biološki roditelj toga djeteta, to jest kod lezbijskih parova mora se odlučiti koja žena će zatrudnjeti, a kod gej parova mora se odlučiti tko će biti donor. Uobičajeno je da se odabiru oni koji imaju veće šanse za trudnoću, tj. koji partner će biti bolji donor. Činjenice koje se često uzimaju u obzir su dob, te vrsta posla koji obavljaju. Osim potpomognute oplodnje LGBT osobe mogu postati roditeljima, posvojenjem. No posvojenje ne samo da je dugotrajan i mukotrpan proces, već je u nekim državama on i zakon zabranjen. Tamo gdje je on zakonom zabranjen tamo je jedina mogućnost da jedan partner posvoji to dijete kao samac (Maričić i sur., 2016.). Surogat majčinstvo je također proces pomoću kojeg istospolne zajednice dolaze do svojeg cilja, tj. do stvaranja vlastite obitelji. Imaju mogućnost preko druge osobe dobiti dijete, te na taj način prihvaćaju sva prava vezana uz njega. Svi ovi načini postajanja roditeljem za LGBT osobe, izrazito su

stresan i zahtjevan zadatak. No onaj tko je oduvijek imao želju postati roditeljem neće niti sekunde dvojiti oko bilo kojeg procesa koliko god on težak bio.

3.2.2. Izazovi istospolnih zajednica

U društvu koje je puno predrasuda i diskriminacijskih poruka, LGBT osobe imaju veliki problem sa otvorenim razgovorom i priznanjem vlastite seksualne orijentacije. Poseban problem nastaje prilikom priznanja da žive sa osobom istog spola, sa kojom imaju obitelji i dijete. Prilikom planiranja roditeljstva, istospolne obitelji moraju biti svjesne da će sa dolaskom djeteta u obitelj morati zajednici javno priznati svoju orijentaciju. Bitno je naglasiti da prilikom odluke o tome da se javno izraze, LGBT osobe pomno biraju kako i na koji način će to podijeliti, te isto tako sa kime. Uobičajeno se prvo odlučuju za prijatelje, a zatim i za članove obitelji, koji zatim ovisno o svojim uvjerenjima, ili podržavaju ili ne ovakvu vrstu seksualne opredijeljenosti. Prilikom osnivanja istospolne obitelji, LGBT osobe se moraju suočiti sa činjenicom da neće svatko imati pozitivno mišljenje o tome, te da će ovakva vijest pokrenuti lavinu pitanja (Maričić i sur., 2016.). Kako će dijete odrastati u obitelji gdje ima dvije majke ili dva oca, kako će se ona razvijati, te hoće li i oni biti jednake seksualne orijentacije. Izazov sa kojim se istospolne obitelji također susreću je da moraju i svojoj djeci objasniti u kakvoj zajednici odrastaju, te ih prepremiti na moguće negativne reakcije društva.

Nakon iznošenja vijesti o tome da žive u istospolnoj zajednici, obitelji se susreću sa novim izazovima koje im predstavlja društvo u kojem žive. Iako statistički gledano ne postoji toliko istospolnih obitelji, to je samo statistički. Postoje mnoge istospolne obitelji koje se nisu odlučile tako javno izraziti. Razlog tome je društvo koje umjesto da pruža potporu takvom obliku obitelji, ono je upravo to koje širi diskriminaciju prema LGBT osobama. Društvo koje nije dovoljno educirano o istospolnim zajednicama svojim negativnim stavovima, utječu na stvaranje homofobije. Homofobija je osjećaj gađenja, mržnje, straha i odbojnosti prema osobama koje su homoseksualne (Brajša – Žganec, Lopižić, Penezić, 2014.). Zbog ovakvih odnosa

prema LGBT osobama , veliki je izazov biti roditelj koji je dio istospolne zajednice. Svakodnevno susretanje sa dobacivanjima, neugodnim komentarima, neprimjerenim ispitivanjima, a ponekad i fizičkim obračunima, stvara veliki strah kod pripadnika istospolnih zajednica i njihovih članova.

Veliku prepreku u osnivanju istospolnih obitelji predstavljaju i zakoni koje države donose. Iako postoje zakoni o životnom partnerstvu, još uvijek u mnogim zemljama on nije stupio na snagu, te ne odobrava stvaranje istospolnih obiteljskih zajednica. Zakon koji je donesen, omogućuje sklapanje partnerstva samo kod matičara, tako da one LGBT osobe koje su određene vjere nemaju mogućnost to napraviti kao dio svoje tradicije. Također većina zemalja nije ozakonila posvajanje djece kao opciju roditeljstva za LGBT osobe (www.zakon.hr). Te iako je to ponekad jedina opcija za stvaranje obitelji, zakonski ona nije moguća. Također ukoliko jedan od partnera želi posvojiti dijete od svog partnera koje on ima iz heteroseksualne veze, on to neće biti u mogućnosti. Svi ovi zakoni koji bi trebali poslužiti kako bi olakšali život istospolnih obitelji, to ne čine, te na taj način ne stvaraju pozitivno okruženje za osnivanje ovakvih obitelji, već stvaraju ograničavajuće okruženje koje potiče prekrivanje prave seksualne orijentacije.

3.2.3. Obiteljski odnosi u istospolnim zajednicama

„Znanstvena literatura pokazuje kako su kvaliteta odnosa između roditelja i djece, osjećaj kompetentnosti i sigurnosti roditelja, postojanje dovoljne količine socijalnih, psiholoških i ekonomskih resursa i podrške obitelji najznačajniji čimbenici koji utječu na dobrobit djece“ (Maričić i sur., 2016.). Sa druge strane spol i seksualna orijentacija roditelja, čimbenici su koji ne pokazuju značajan utjecaj. Neki obiteljski procesi, poput obiteljskih nesuglasica, lošeg suočavanja sa problemima, financijskog stresa, negativno se odražavaju na obitelj, a posebno na dijete, ne vezano bile to heteroseksualne ili homoseksualne zajednice. Na optimalan razvoj djeteta, najveći utjecaj imaju kvaliteta obiteljskih odnosa i procesa, dok sam oblik i struktura obitelji ne ostavljaju posljedice na razvoj (Maričić i sur., 2016.). Iako postoji stereotipno

uvjerenje da su djeca odgojena u obiteljskoj zajednici s majkama lezbijkama pod značajnim rizikom da razviju različite ponašajne probleme zbog nedostatka očeve figure i izostanka biološke veze s jednom od majki, to uvjerenje nije dokazano. Različitost odgoja u ovakvim obiteljima postoji, no unatoč tome, prema istraživanjima, majke lezbijke su više predane roditeljskoj ulozi, provode više vremena njegujući i brinući se o djetetu, te imaju veću emocionalnu povezanost i uključenost sa djecom (Maričić i sur., 2016.). Svi pokazatelji upućuju kako nisu dokazani negativni aspekti odrastanja u istospolnim zajednicama, već naprotiv, upravo iz razloga što ove obitelji moraju preći preko mnogih prepreka kako bi postali roditelji, oni taj dar cijene još više. Više truda, vremena i ljubavi ulažu u stvaranje primjerenog okruženja za odrastanje svoga djeteta. Neke istospolne zajednice uživaju podršku svoje obitelji i prijatelja, te im oni kroz prihvaćanje pružaju pomoć prilikom odgoja djece, te suočavanja sa društvom. Iako će negativan stav i diskriminacija prema istospolnim zajednicama uvijek postojati, istraživanja su ta koja dokazuju kako neovisno o seksualnoj orijentaciji, većina osoba traži slične kvalitete partnera, te isti faktori doprinose stabilnosti veza i odnosa unutar obitelji. Usprkos činjenici da društvo može imati negativan utjecaj na istospolne zajednice, istraživanja ipak potvrđuju kako je razina zadovoljstva jednaka radilo se o istospolnim ili o heteroseksualnim zajednicama (Maričić i sur., 2016.). Istospolne zajednice razlikuju se u konačnici samo prema spolu prema kojem pokazuju privlačnost, sve druge karakteristike su iste kao i kod heteroseksualnih zajednica. U knjizi „Ja nisam gej mama, ja sam mama“ navodi se kako djeca koja odrastaju u istospolnim zajednicama, smatraju kako njihova zajednica nije drugačija radi činjenice da imaju dvije mame ili dva oca, već po svojim posebnostima. Svaka istospolna zajednica je obitelj koja je danas tu i koja postoji, ali je možda prekrivena, no upravo zbog toga treba pružiti priliku stvaranju i ovih oblika suvremenih obitelji, te pružiti podršku, a smanjiti diskriminaciju.

ZAKLJUČAK

U današnje vrijeme sve obitelji, bilo one tradicionalne ili suvremene, susreću se sa izazovima koji im se nalaze na putu. Užurban život i manjak slobodnog vremena utječu na odnose općenito, a posebno unutar obitelji. Suvremeni oblici obitelji nastale su kao odgovor na situacije koje današnje društvo prolazi i sa čime se suočava. Krize koje se pojavljuju vezano uz gospodarske prilike, stvaraju i krize unutar obitelji. Smatram kako je svaka situacija na koju odgovaramo stvar naše sposobnosti prilagodbe, te kako za sve postoji rješenje ukoliko za to osobe imaju dovoljno motivacije. Suvremeni oblici obitelji svojim postojanjem i prilagođavanjem na situaciju dokazuju kako je moguće živjeti i stvoriti pozitivnu obiteljsku klimu. Odgajatelji, te sva ona zanimanja koja su povezane sa obiteljima, moraju biti upoznate sa postojanjem i zahtjevima suvremenih obitelji. Bitno je prepoznati sve izazove sa kojima se obitelji svakodnevno susreću. Svaka obitelj priča je za sebe, ima svoje potrebe, probleme i tradicije koje ih čine jedinstvenima. I iako se ponekad čini da smo prepoznali i upoznali svaku obitelj, ona je uvijek iznova puna iznenađenja i promjena. Fokusiranje na pomoć i prihvatanje raznolikosti obitelji treba biti generalni cilj svake suradnje između odgajatelja i roditelja, tj. obitelji. Svaka obitelj je posebna i sebi svojstvena, te se prema njoj tako moramo i odnositi. Razlike postoje kako ne bismo svi bili jednaki, te se ponekad treba zamisliti nad činjenicom da svakog od nas upravo te razlike formiraju kao osobe. Ostaje pitanje, zašto onda upravo te razlike ne bi označavale nešto pozitivno, bile nešto po čemu će svatko od nas biti poseban i sjati na svoj način?

LITERATURA

- Benvin, A. (1972.). Obitelj kroz povijest. Bogoslovska smotra 42(1). 35 – 51.
- Bernholc, E. D. (2011.). The Value of Family in Ancient Greek Literature. Ancient History Encyclopedia.
- Blažeka Kokorić, S. , Birosavljević, J. (2015.). Posvojiteljske obitelji – Izazovi i prilagodbe i reakcije okoline. Zagreb: Pravni fakultet.
- Brajša-Žganec, A., Lopižić, J., Panezić, Z. (2014.). Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.
- Crnković, A. M. (2016.). Utjecaj multikulturalizma na turizam u Hrvatskoj. Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
- Delač Hrupelj, J., Miljković, D., Lugomer Armano G. (2000.). Lijepo je biti roditelj, priručnik za roditelje i djecu. Zagreb: Nakladnik Creativa.
- Đekić, R. (2016.). Uloga očeva u razvoju i odgoju djeteta. Pula: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Golubović, Z. (1981.). Porodica kao ljudska zajednica. Zagreb: Naprijed.
- Grgec-Petroci, V., Lacković, Lj., Maleš, D. (2012.). Obitelji se razlikuju. Zagreb: Obiteljski centar grada Zagreba.
- Halarambos, M., Holborn, M. (2002.). Sociologija - Teme i perspektive. Zagreb: Golden Marketing.
- Jull, J. (2011.). Vaše kompetetntno dijete. Zagreb: Naklada Pelago.
- Kralj, S., Modić –Stanke, K., Topčić-Rosenberg, D. (2012.). Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelj, odgojno obrazovne institucije i okolinu. Zagreb: ADOPTA.

Lektorić, M. (2015.). Neki sociološki aspekti roditeljstva u suvremenom društvu. Zagreb: Filozofski fakultet.

Lončar, J. (2005.). Globalizacija pojam, nastanak i trendovi razvoja. Geoadria10(1). 91 -104.

Maričić, A. i sur. (2016.). Ja nisam gej mama, ja sam mama. Zagreb: Jesenski i Turk.

Nimac, D. (2010.). (Ne) mogućnost tradicijske obitelji u suvremenom društvu. Obnovljeni život 65(1). 23-35.

Puhanić, L. (2017.). Odrastanje u nepotpunoj obitelji (Završni rad). Osijek: Filozofski fakultet.

Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003.). Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Stevanović, M. (2000.). Obiteljska pedagogija. Varaždinske toplice: Tonimir.

Tropšek, A. (2015.). Obiteljski odgoj nekad i danas (Završni rad). Pula: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

Vukasović, A. (1994.). Obitelj – vrelo i nositeljica života. Zagreb: Hrvatski katolički zbor "MI".

Wasson, D. L. (2016) Ancient Roman Family Life. Ancient History Encyclopedia

Mrežne stranice:

1. Centar za socijalnu skrb na adresi <http://www.czss-zagreb.hr/udomiteljstvo> (20.8.2018.)
2. CROL LGBT PORTAL na adresi www.crol.hr (25.8.2018.)
3. SENSIBLE SURROGACY na adresi www.sensible-surrogacy.com (22.8.2018.)

4. ZAGREB PRIDE na adresi www.zagreb-pride.net (25.8.2018.)
5. STAV! na adresi www.stav.cenzura.hr (26.8.2018)
6. LET na adresi www.udruga-let.hr (21.8.2018.)
7. ZAKON na adresi www.zakon.hr (26.8.2018.)
8. CIRCLE SURROGACY na adresi <https://www.circlesurrogacy.com/pages/what-is-surrogacy> (22.8.2018.)
9. FERTILITY SOURCE COMPANIES na adresi <https://www.fertilitysourcecompanies.com/> (22.8.2018.)
10. ANCIENT HISTORY ENCYCLOPEDIA na adresi www.ancient.eu (10.8.2018.)

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Poštovani,

ja, Ana Marija Crnković, studentica Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, smjer Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, kao autorica završnog rada s naslovom: Suvremene obitelji,

Izjavljujem da sam završni rad izradila samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Adriane Višnjić Jevtić. U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u radu citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama sukladno odredbama Pravilnika o završnom radu Učiteljskog fakulteta u Zagrebu. Rad je pisan u duhu hrvatskog jezika.

Ana Marija Crnković